

Közép-európai közvélemény:

A politika szereplőinek és a demokrácia
állapotának megítélése.

Kelet-közép-európai összehasonlítás

A Central European Opinion Research Group
(CEORG) havi rendszeres közvéleménykutatása

2000. július

CEORG – Central European Opinion Research Group

A Közép-Európai Közvéleménykutató Társulás (Central European Opinion Research Group, CEORG) három közép-kelet-európai ország, Csehország, Magyarország és Lengyelország egy-egy, társadalom- és közvéleménykutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása. A közös intézmény 1999. január 1. óta működik. Alapítói:

IVVM – Institut pro výzkum veřejného mínění (Csehország)

TÁRKI – Társadalomkutatási Intézet Rt. (Magyarország)

CBOS – Centrum Badania Opinii Społecznej (Lengyelország)

Az együttműködés keretén belül minden hónapban egy, a három országban azonosan megfogalmazott, négy-öt kérdésből álló blokk kerül az Omnibusz kérdőívekre. A kérdések minden hónapban egyetlen témára vonatkoznak. A témák között találunk olyanokat, melyek periódikusan, féléves vagy éves gyakorisággal megkérdezésre kerülnek. Így félévente mindhárom országban, a felnőttkorú lakosságot reprezentáló minta tagjait arra kérjük, értékeljék saját anyagi helyzetüket és az ország gazdasági állapotát, illetve megkérdezzük őket várakozásaikról is ezen a két területen. Ezzel egyidőben azt is tudakoljuk, miként vélekednek saját országuk kormányának és az ellenzéknek a legutóbbi parlamenti választások óta eltelt időszakban kifejtett tevékenységéről, valamint a demokrácia állapotáról. Éves gyakorisággal érdeklődünk a három ország lakosainak a NATO-tagsággal és az európai uniós csatlakozással kapcsolatos véleményéről. A nem állandó kérdések között a legkülönbözőbb, a társadalomkutatás szempontjából releváns témakörök szerepelnek. Az ily módon rendelkezésre álló adatok alapján gyorsjelentések és publikációk készülnek.

Az adatfelvételtől

Az adatfelvétel mindhárom országban személyes megkérdezés révén, az egyes országok felnőttkorú lakosságát nem, életkor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentáló mintán készül. A mintanagyság Csehországban 1000-, Magyarországon 1500-, Lengyelországban 1100 fős. Az adatok elemzéséből minden hónapban gyorsjelentés készül.

Vélemények az állampolgárok saját anyagi és az ország gazdasági helyzetéről, a jövőbeli kilátásokról

Ahogy minden hónapban, úgy ez év júliusában is kíváncsiak voltunk arra, hogy az állampolgárok miként értékelik saját anyagi helyzetüket és milyen kilátásokkal néznek jövőjük elébe. Megkérdeztük továbbá őket arról is, hogy miként vélekednek az ország gazdasági helyzetéről, és milyen várakozásaik vannak a kérdéses időpontját követő egy évre vonatkozóan. Mind a négy kérdéshez egy-egy ötfokú értékelési skálát mellékelünk. Az elemzés során elsősorban az átlagértékekre támaszkodunk. A magyarországi adatfelvétellel egyidőben Csehországban és Lengyelországban is készült felmérés, mely ugyanezeket a kérdéseket (is) tartalmazta. Az elemzés kitér a három kelet-közép-európai ország adatainak összehasonlítására is.

Szubjektív helyzetértékelés – az állampolgárok anyagi helyzete

A három visegrádi ország lakosainak helyzetértékelése saját anyagi körülményeikre és jövőbeli kilátásaikra vonatkozóan országonként jelentős mértékben eltér. A válaszok átlaga alapján a csehek a legelégedettebbek saját anyagi helyzetükkel (az érvényes válaszok átlaga 2,94). A cseh lakosság egynegyede jónak tartja helyzetét, a válaszadók fele pedig úgy véli, saját anyagi körülményei se nem jók, se nem rosszak. Fél év alatt azonban a csehek értékelése saját anyagi helyzetükre vonatkozóan valamelyest romlott (2000. január: 3,02). Ugyanezt tapasztaljuk a saját kilátásaik tekintetében is, a mostani átlag a fél évvel ezelőtthez képest közel egy tizedponttal alacsonyabb. A csehek inkább pesszimistán vélekednek, válaszaik átlaga 2,90.

A magyarok között 10%-ot sem éri el a valamilyen mértékben elégedettek aránya. Ezzel szemben rossznak vagy nagyon rossznak ítéli saját helyzetét a válaszadók közel kétötöde (38%). A válaszok átlaga (2,60), mely alatta marad az ötfokú skála középső értékének, jól mutatja ezt az elégedetlenséget. Többnyire ugyancsak kedvezőtlennek ítélik meg a magyarok a saját jövőjüket is. Válaszaik átlaga (2,83) valamelyest elmarad a csehekétől, ám a félévvel ezelőtthez viszonyítva egy tizedpontos javulást tapasztalhatunk.

A lengyelek ez év júliusában átlagosan kevésbé rossznak értékelik helyzetüket, mint a magyarok, és rosszabbnak, mint a csehek. Válaszaik átlaga 2,79. Várakozásaik (válaszaik átlaga 2,77) ezzel szemben, igaz alig érzékelhető mértékben, de pesszimistábbak, mint a magyarokéi. Összességében mindkét vonatkozásban kis mértékű elégedetlenség és pesszimizmus jellemzi a lengyeleket.

1. – 2. Vélemények az állampolgárok jelenlegi és jövőbeli saját anyagi helyzetéről közép-kelet-európai összehasonlításban (a határozott választ adók százalékában)

	Jelenlegi anyagi helyzet (%)		
	Magyarország (N=1525)	Csehország (N=969)	Lengyelország (N=1036)
Nagyon jó	0,2	2,0	5,0
Jó	8,8	21,0	14,0
Nem is jó, nem is rossz	53,1	52,0	49,0
Roszs	26,9	19,0	16,0
Nagyon rossz	10,9	6,0	17,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,60</i>	<i>2,94</i>	<i>2,79</i>
Nem tudja*	0,1	0,0	-

	Anyagi helyzet egy év múlva (%)		
	Magyarország (N=1431)	Csehország (N=862)	Lengyelország (N=1026)
Sokkal jobb, mint most	1,2	2,2	1,0
Jobb, mint most	21,0	19,1	13,1
Ugyanilyen	44,4	50,6	56,6
Rosszabb, mint most	26,1	22,5	20,2
Sokkal rosszabb, mint most	7,3	5,6	9,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,83</i>	<i>2,90</i>	<i>2,77</i>
Nem tudja*	6,2	11,0	1,0

*az összes megkérdezett százalékában (Magyarország: N=1526, Csehország: N=969, Lengyelország: N=1036)

Szubjektív helyzetértékelés – az ország gazdasági helyzete

Míg saját anyagi helyzetük értékelésekor a magyarok bizonyultak a legelégedetlenebbeknek, az ország gazdasági helyzetéről alkotott vélemények tekintetében a helyzet éppen fordított. A magyarok véleménye (a válaszok átlaga 2,59), bár abszolút értelemben negatív, jobb a csehek vagy a lengyelek, de a fél évvel ezelőtti saját véleményüknél is (2,51). A magyarok 8,5%-a inkább jónak, fele se nem rossznak, se nem jónak minősítette a gazdaság helyzetét. A gazdaság teljesítményét negatívan megítélők aránya kétötöd körül alakul.

Míg a magyarok véleménye saját gazdaságuk teljesítőképességéről valamelyest javult, addig a lengyeleké nagymértékben romlott. Év elején a két ország lakosságának véleménye megegyezett, júliusban azonban a lengyelek válaszainak átlaga (2,34) közel két tizedponttal alacsonyabb, mint januárban volt (2,52). A lengyel gazdasági helyzetet jónak tartók aránya hat hónap alatt a felére csökkent. Ma a válaszadók 7%-ának van csupán pozitív véleménye, 49% szerint a gazdaság helyzete rossz, 12% szerint pedig nagyon rossz.

A csehek véleménye valamelyest javult az eltelt fél éves időszakban. Elsősorban a helyzetet se nem jónak, se nem rossznak ítélik aránya növekedett meg a negatív vélemények rovására. A válaszok átlaga júliusban 2,41 volt.

Az eltérő helyzetértékeléssel szemben a várakozások esetében továbbra is kisebbek a különbségek. A magyarok és a csehek véleménye továbbra is megegyezik és az elmúlt évben nem is igazán változott. Ezzel szemben a lengyelek megítélése pesszimistábbá vált, válaszaik átlaga 2,91-ről 2,78-ra csökkent.

3. – 4. Vélemények az ország jelenlegi és jövőbeli gazdasági helyzetéről közép-kelet-európai összehasonlításban (a határozott választ adók százalékában)

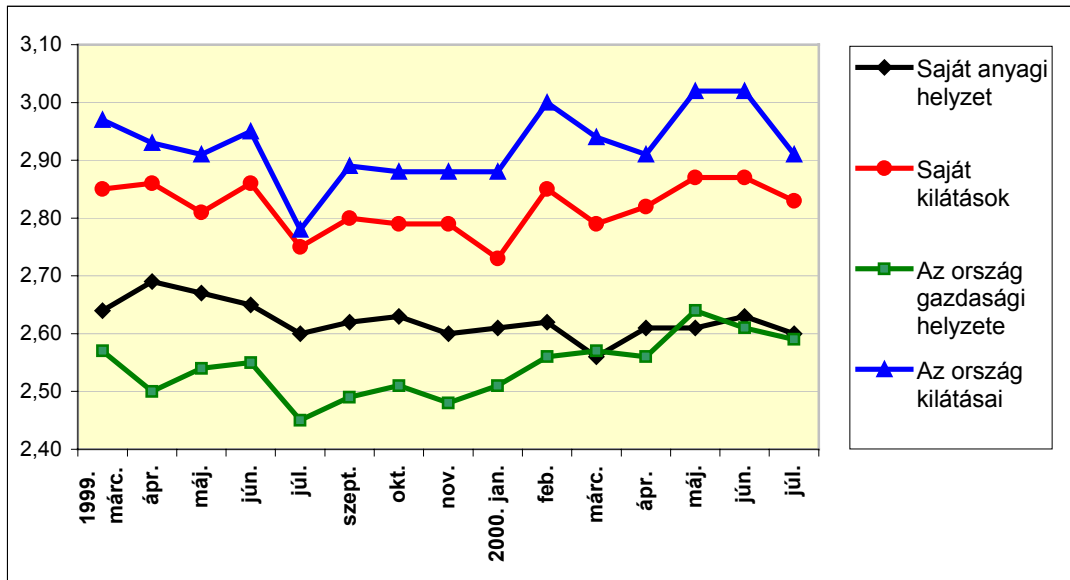
	Az ország jelenlegi gazdasági helyzetet (%)		
	Magyarország (N=1475)	Csehország (N=950)	Lengyelország (N=1005)
Nagyon jó	0,1	0,0	0,0
Jó	8,4	6,1	7,2
Nem is jó, nem is rossz	50,0	37,8	32,0
Roszs	33,7	46,9	48,5
Nagyon rossz	7,8	9,2	12,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,59</i>	<i>2,41</i>	<i>2,34</i>
Nem tudja*	3,4	2,0	3,0

	Az ország gazdasági helyzete egy év múlva (%)		
	Magyarország (N=1401)	Csehország (N=872)	Lengyelország (N=922)
Sokkal jobb, mint most	0,2	0,0	0,0
Jobb, mint most	23,6	17,8	14,6
Ugyanilyen	47,8	58,9	52,8
Rosszabb, mint most	23,8	21,1	28,1
Sokkal rosszabb, mint most	4,6	2,2	4,5
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,91</i>	<i>2,92</i>	<i>2,78</i>
Nem tudja*	8,2	10,0	11,0

*az összes megkérdezett százalékában (Magyarország: N=1526, Csehország: N=969, Lengyelország: N=1036)

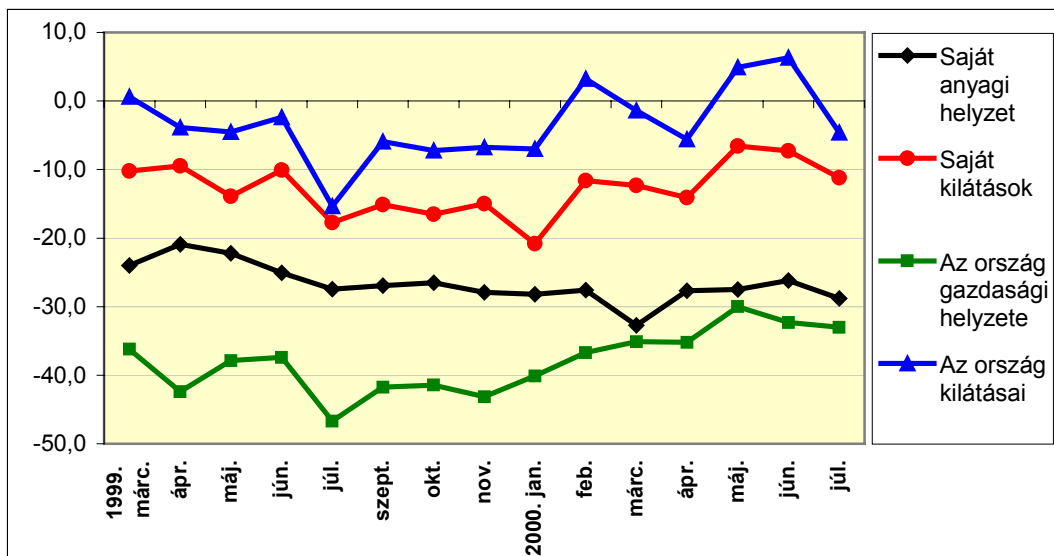
1. ábra. A lakosság helyzetértékelése saját anyagi helyzetére és az ország gazdasági állapotára vonatkozóan - időbeli összehasonlítás

A grafikon görbéi az 1999. márciusa óta eltelt időszak adatait rendezik idősorosan az adott kérdésben. Az egyes pontok az adott hónapban, egy ötfokú skálán értékelt vélemények átlagát jelölik (1 – nagyon rossz, 5 – nagyon jó).

2. ábra. A lakosság helyzetértékelése saját anyagi helyzetére és az ország gazdasági állapotára vonatkozóan – a válaszok átlagainak időbeli összehasonlítása

A grafikon görbéi az 1999. márciusa óta eltelt időszak adatait rendezik idősorosan az adott kérdésben. Az egyes pontok az adott hónapban megfogalmazódott negatív és pozitív vélemények érvényes százalékos arányainak különbségeit jelölik (%).

5. táblázat Az állampolgárok saját- és az ország helyzetének szubjektív megítélése – társadalmi-gazdasági jellemzők szerinti bontásban

	Jelenlegi anyagi helyzet	Anyagi helyzet egy év múlva	Az ország jelenlegi gazdasági helyzete	Az ország gazdasági helyzete egy év múlva
NEM				
Férfi	2,64	2,91	2,67	2,96
Nő	2,58	2,75	2,53	2,86
<i>Együtt</i>	<i>2,60</i>	<i>2,83</i>	<i>2,59</i>	<i>2,91</i>
<i>N=</i>	<i>1526</i>	<i>1431</i>	<i>1475</i>	<i>1401</i>
ÉLETKOR				
18-39	2,71	3,15	2,64	3,02
40-59	2,54	2,63	2,57	2,83
60-	2,52	2,59	2,56	2,83
<i>együtt</i>	<i>2,61</i>	<i>2,83</i>	<i>2,59</i>	<i>2,91</i>
<i>N=</i>	<i>1522</i>	<i>1428</i>	<i>1472</i>	<i>1398</i>
ISKOLAI VÉGZETTSÉG				
legfeljebb általános iskola	2,42	2,63	2,51	2,81
szakmunkásképző	2,55	2,84	2,53	2,84
érettségi	2,77	3,03	2,64	3,06
felsőfokú	3,02	3,04	2,90	3,08
<i>együtt</i>	<i>2,60</i>	<i>2,83</i>	<i>2,59</i>	<i>2,91</i>
<i>N=</i>	<i>1525</i>	<i>1431</i>	<i>1475</i>	<i>1401</i>
JÖVEDELMI HELYZET				
legsó ötöd	2,15	2,61	2,49	2,73
második ötöd	2,45	2,73	2,51	2,82
harmadik ötöd	2,51	2,70	2,48	2,75
negyedik ötöd	2,63	2,83	2,62	2,88
legfelső ötöd	2,95	2,94	2,71	2,98
<i>együtt</i>	<i>2,54</i>	<i>2,76</i>	<i>2,56</i>	<i>2,83</i>
<i>N=</i>	<i>899</i>	<i>850</i>	<i>870</i>	<i>833</i>
FOGLALKOZÁS				
alkalmazott	2,50	2,79	2,52	2,86
önálló, vállalkozó	2,82	2,80	2,76	2,97
vezető, értelmiségi	3,03	3,00	2,91	3,08
<i>együtt</i>	<i>2,60</i>	<i>2,81</i>	<i>2,59</i>	<i>2,90</i>
<i>N=</i>	<i>1391</i>	<i>1309</i>	<i>1348</i>	<i>1277</i>
TELEPÜLÉSTÍPUS				
község	2,63	2,78	2,60	2,89
város	2,73	2,90	2,64	3,07
megyei jogú város	2,65	2,87	2,61	2,87
Budapest	2,49	2,78	2,55	2,85
<i>együtt</i>	<i>2,60</i>	<i>2,83</i>	<i>2,59</i>	<i>2,91</i>
<i>N=</i>	<i>1525</i>	<i>1431</i>	<i>1475</i>	<i>1401</i>

A politika szereplőinek és a demokrácia állapotának lakossági megítélése

A 2000. júliusi adatfelvétel eredményei szerint a magyar lakosság véleménye lényegében nem változott az Orbán-kormány tevékenységével kapcsolatban. Ezt fejezi ki az összes értékelhető válasz átlaga (2,30), mely valamelyest magasabb, de statisztikai értelemben nem tér el a júniusi eredménytől (2,27). A válaszadók 36%-a inkább jónak, 42%-a inkább rossznak minősítette a kormánynak a megalakulás óta kifejtett tevékenységét. A teljesítményt nagyon rossznak értékelők arány több, mint háromszorosa az egyértelműen pozitívan vélekedőknek. A megkérdezettek több mint egytizede (10%) nem tudott határozott véleményt formálni a kormány eddigi teljesítményéről. Az Orbán-kormány tevékenységének megítélése és az életkor kapcsolata U-alakú, az átlagosnál jobbnak ítélik meg eddigi működését a 40 év alattiak (2,36) és legidősebb, 70 év feletti korosztály (2,35). Az iskolai végzettséget tekintve a legkevésbé elégedetlenek az érettségizettek (2,36) és a diplomások (2,34), a legelégedetlenebbek pedig a szakmunkás képzettséggel rendelkezők (2,25). A foglalkozási csoportok szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy a kormányról legjobb véleménnyel az önállók és vállalkozók vannak (2,47). A teljes népességhez viszonyítva a községen élőknek a kormányról alkotott véleménye jobb, mint a nagyobb településeken élőké.

Az Orbán-kormány megítélése, bár inkább kedvezőtlennek mondható, a legpozitívabb a három közép-európai ország összehasonlításában. A Zeman-kormányról alkotott vélemények (2,21) nem sokkal ítélik gyengébbnek teljesítményét, mint azt az Orbán-kormány esetében tapasztaltuk, a Buzek-kabinet megítélése viszont rendkívül negatív. A lengyel kormány eddigi tevékenységét megítélő válaszok átlaga éppen a 2,00 érték alatt marad (1,99). Feltűnő továbbá, hogy a cseh és a lengyel kormány megítélésével kapcsolatos kérdés megválaszolásakor lényegesen többen voltak bizonytalanok, mint a magyar kormány esetében. A lengyelek között a 'Nem tudja' válaszok aránya elérte az egyötödöt (2.1. táblázat).

6. táblázat. A három ország kormányának megítélése (négyfokú skálán, a határozott válaszok százalékában: 1 – nagyon elégedetlen, 4 – nagyon elégedett)

	Magyarország (N=1375)		Csehország (N=814)	Lengyelország (N=818)
	N=	%	%	%
Egyértelműen pozitív	68	4,9	1,2	1,3
Inkább pozitív	500	36,4	32,1	21,5
Inkább negatív	578	42,0	53,6	51,9
Egyértelműen negatív	229	16,7	13,1	25,3
<i>Összesen</i>	<i>1375</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,30</i>		<i>2,21</i>	<i>1,99</i>
Nem tudja, nem válaszolt*	151	9,9	16,0	21,0

*az összes megkérdezett százalékában (Magyarország: N=1526, Csehország: N=969, Lengyelország: N=1036)

Magyarországon nem történt változás az ellenzék megítélésében a júniusi adatokhoz képest. A válaszok átlaga (2,43) teljes egészében megegyezik az egy hónappal korábban regisztrált adattal. Az ellenzék munkáját inkább negatívan, illetve inkább pozitívan megítélők aránya statisztikai értelemben nem különbözik egymástól, az egyértelműen negatív minősítések aránya pedig több mint kétszerese az egyértelműen pozitívoknak. Akárcsak a korábbi

adatfelvételek során, az ellenzék esetében ezúttal is nagyon magas a határozott véleményt nem formálók aránya (22%).

Az ellenzék tevékenységét értékelő válaszok átlagai alapján azt mondhatjuk, hogy a 60 év feletti, a szakmunkás végzettségűek és az érettségizettek, az alsó- és felső szintű vezetők és a megyei jogú városokban élők között az elégedetlenek és az elégedettek aránya közel azonos. Lengyelországban komoly különbség mutatkozik a kormány és az ellenzék tevékenységének megítélésében. Bár az ellenzék eddigi munkáját is inkább negatívan, mint pozitívan ítélik meg az állampolgárok, az értékelő válaszok átlaga (2,38) négy tizedpontos magasabb, mint a kormány esetében. Az adatok bizonytalanságát azonban nagyban növeli az értékelhető választ nem adók egyharmados aránya.

A csehek esetében fordított helyzetet találunk. A másik két országgal szemben itt a kormány megítélése jobb, mint az ellenzéké. Az állampolgárok szerint az ellenzék rendkívül gyenge teljesítményt nyújtott a választások óta eltelt időszakban, az értékelő válaszok átlaga 2,09. A bizonytalan válaszok aránya 26%.

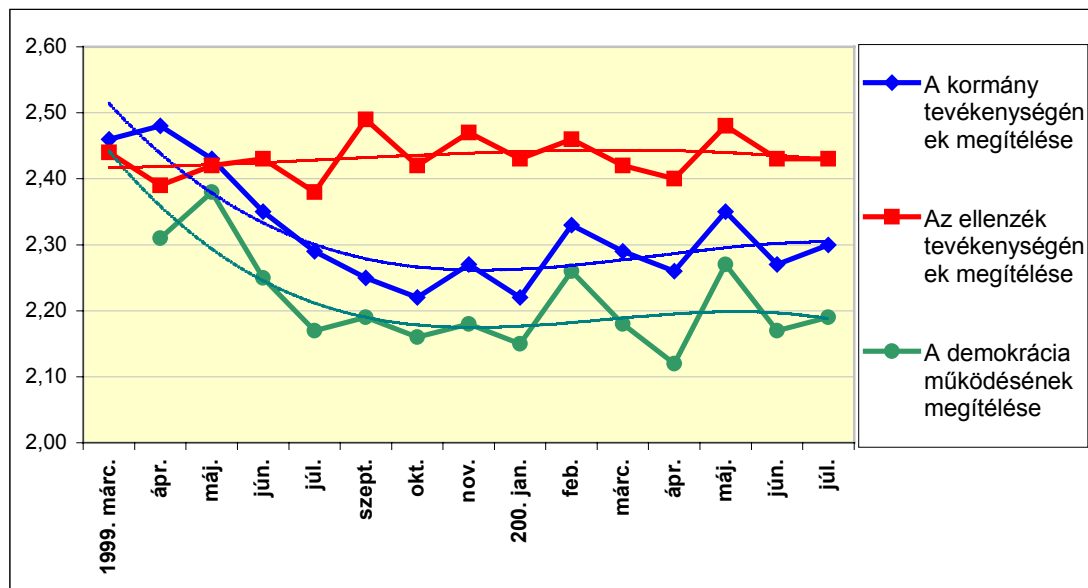
7. táblázat Az ellenzék tevékenységének megítélése (négyfokú skálán, a határozott válaszok százalékában: 1 – nagyon elégedetlen, 4 – nagyon elégedett)

	Magyarország (N=1190)		Csehország (N=717)	Lengyelország (N=684)
	N=	%	%	%
Egyértelműen pozitív	37	3,0	1,4	7,6
Inkább pozitív	538	45,2	23,0	37,9
Inkább negatív	518	43,5	59,5	39,4
Egyértelműen negatív	96	8,1	16,2	15,2
<i>Összesen</i>	<i>1190</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,43</i>		<i>2,09</i>	<i>2,38</i>
Nem tudja, nem válaszolt*	336	22,0	26,0	34,0

*az összes megkérdezett százalékában (Magyarország: N=1526, Csehország: N=969, Lengyelország: N=1036)

3. ábra. A kormány és az ellenzék tevékenységének megítélése időbeni összehasonlításban.

A grafikon görbéi az 1999. márciusa óta eltelt időszak adatait rendezik idősorosan az adott kérdésben. Az egyes pontok a válaszok a négyfokú skálán (1 – egyértelműen negatívan, 4 – egyértelműen pozitívan) mért válaszok átlagait jelentik az adott kérdésben, az adott hónapban.

A demokrácia működésével való elégedetlenség továbbra is nagymértékű a magyar társadalomban. A júliusi átlag 2,19. A határozott véleménnyel rendelkezők közel egyötöde teljes elégedetlenségét fejezte ki a magyar demokrácia jelenlegi állapotával szemben, a valamilyen mértékben negatív véleményt alkotók aránya pedig összességében megközelíti a kétharmadot. Az elégedettek aránya 37,2%.

8. táblázat. Elégedettség a demokrácia működésével (négyfokú skálán, a határozott válaszok százalékában: 1 – nagyon elégedetlen, 4 – nagyon elégedett)

	N=	%
Egyértelműen pozitív	8	0,6
Inkább pozitív	515	36,6
Inkább negatív	625	44,4
Egyértelműen negatív	259	18,4
<i>Összesen</i>	<i>1408</i>	<i>100,0</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,19</i>	
Nem tudja, nem válaszolt*	118	7,8

*az összes megkérdezett százalékában

A legkevésbé a 30 év alattiak (2,31) és a 70 év felettiak (2,32), a diplomások (2,27) és a megyei jogú városokban élők (2,36) elégedetlenek. Minél elégedettebb valaki a kormány működésével, annál elégedettebb a demokrácia működésével is Magyarországon.